

1. Defert D. «Hétérotopie»: tribulations d'un concept / D. Defert // Foucault M. Le Corps utopique suivi de Les Hétérotopies. Nouvelles Éditions Lignes. – 2009. – P. 37–61.
2. Hegerfeldt A. Contentious Contributions: Magic Realism goes British / A. Hegerfeldt // Janus Head : Journal of Interdisciplinary Studies in Literature, Continental Philosophy, Phenomenological Psychology, and the Arts. – 2002. – № 5. – P. 62–86.
3. Jameson F. The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act / F. Jameson. – Ithaca : Cornell University Press, 1981. – 296 p.
4. Kortazar J. Literatura Vasca desde la Transición: Bernardo Atxaga / J. Kortazar. – Madrid : Ediciones del Orto, 2003. – 94 p.
5. Olaziregi M. J. Waking the Hedgehog: the Literary Universe of Bernardo Atxaga / M. J. Olaziregi. – Reno : Center of Basque Studies-University of Nevada, 2005. – 353 p.
6. Vallín P. «El lenguaje no sirve a la verdad» / P. Vallín // La vanguardia. – 2009. – 14 de abril. – P. 30.
7. Yvancos Pozuelo J. M. Reseña de Siete casas en Francia / J. M. Pozuelo Yvancos [Recurso electrónico]. – Modo de acceso : <http://www.pamiela.com/es/component/content/article/100-siete-casas-en-francia-zazpi-etxe-frantzian>
8. Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения : учеб. пособие / А. Б. Есин. – 3-е изд. – М. : Флинт, Наука, 2000. – 248 с.

Касьян Екатерина. Жанровые стратегии в романе Б. Ачаги «Семь домов во Франции». Творчество баскского писателя Бернардо Ачаги оказало большое влияние на формирование жанрового канона баскской литературы. Именно жанровый аспект его творчества представляет наибольший научный интерес. Композиционные, жанровые, структурообразующие эксперименты автора позволяют выйти за рамки их интерпретации в русле постмодернистской стратегии двойного кодирования. Колониальная проблематика раскрывается посредством нарративных конвенций колониального романа. В онтологии жанра колониального романа ключевое место занимает соотношение центр-периферия, которое демонстрирует в романе Б. Ачага. Отход от традиционного повествования и традиций колониального романа является вполне логичным с точки зрения постмодернистской эстетики. Деконструкция жанровых конвенций колониального романа призвана подвергнуть сомнению идеи европоцентризма и империализма, на которых базировалось представление о цивилизаторской миссии европейской культуры в колониях.

Ключевые слова: колониальный роман, жанровая модель, комедия интриги, деконструкция, гетеротопия.

Kasian Kateryna. Genre Strategies in the Novel by B. Atxaga “Seven Houses in France”. Creative work of Basque writer exerts great influence over genre canon of Basque literature. Genre aspect of his works is of the most interest for our investigation. Compositional, structural, genre experiments of the author make it possible to exceed the scope of the interpretation within the framework of double code strategy. Colonial problematic is developed by means of narrative conventions of colonial novel. Key point of the colonial genre's ontology is interrelations between center and periphery, demonstrated by B. Atxaga. A break with traditional narrative and traditional colonial novel is quite logical from the point of view of postmodern aesthetic. Deconstruction of genre conventions of colonial novels is aimed at challenging the ideas of Eurocentrism and imperialism as the basis of vision of civilizational mission of European culture in the colonies.

Key words: colonial novel, genre model, comedy of intrigue, deconstruction, heterotopy.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2014 р.

УДК 821.162.1.09

Юліана Кацемба

Імплементация дромонічних мотивів у «Спогадах...» Г. Жевуського

Висвітлено смислові аспекти та семантика дромонічних мотивів у «Спогадах ясновельможного пана Северина Соплиці, парнавського чашника» Г. Жевуського. Визначено центральні інваріанти мотиву дороги, які набувають сюжетотвірної, іманентної та концептуальної ролі в організації тексту: паломництво, роздоріжжя, втеча, повернення.

Ключові слова: Генріх Жевуський, «Спогади ясновельможного пана Северина Соплиці», романтизм, польська література, польськомовна література Правобережної України, мемуаристика, гавенда, дромонічні мотиви.

Постановка наукової проблеми та її значення. «Спогади ясновельможного пана Северина Соплиці, парнавського¹ чашника²» («Pamiętki Jřana Seweryna Soplicy, czešnika parnawskiego», 1839) авторства останнього представника польської літератури епохи романтизму, передвісника епохи польського позитивізму, видатного Генріха Жевуського (1791–1866) презентують не тільки і не стільки старопольський світ XVIII ст., скільки апогей ідеомовлення зрілого романтизму, насичений як художніми, так і соціальними установками, традиціями чи навіть стереотипами, які у певних ситуаціях набувають властивостей художнього мотиву, тобто «стійкого формально-змістовного компоненту художнього твору» [4, с. 78].

Творчий доробок волинянина малодоступний для україномовної аудиторії, на сьогодні з усієї спадщини Г. Жевуського перекладено (російською) лише історичний роман «Листопад». Виявлення дромонічних мотивів та інваріантів подорожі в «Спогадах...» дасть змогу надалі говорити про точки дотику або відмінності в способі трансформації мотиву дороги у польській та українській романтичній мемуаристиці.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема текстуальної «мотивації» мотивів у літературній спадщині Г. Жевуського, незважаючи на її в певних ситуаціях сюжетотвірну роль, іманентну та контекстуальну значущість в організації естетичного функціонування тексту, малодосліджена, як власне і вся творчість видатного польського митця художнього слова з Чуднова. Вивченням структурно-композиційної організації «Спогадів...», аналізом співвідношень історико-літературних фактів, просторово-часових орієнтирів твору займалися З. Швейковський [10], В. Єршов [2; 3] та І. Венгжин [11]; генологічній проблемі присвячені праці О. Білютенко [1] та Х. Кардині-Пеліканової [7], до творчості митця, аналізуючи закономірності розвитку польської літератури першої третини позаминулого століття, зверталися І. Руденко [6] (у контексті творчості М. Грабовського) та О. Федута [5] (в російсько-польському літературному контексті).

Мета статті – спроба схарактеризувати смислові аспекти, семантику дромонічних мотивів у «Спогадах...» Г. Жевуського. **Завдання:** простежити зв'язки, систему й засоби зчеплення мотивів у межах художнього твору; визначити ступінь їх переосмислення і трансформації, філософсько-естетичне наповнення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. «Спогади...» Г. Жевуського складаються із 25 гавенд, сюжетно й проблемно закінчених та самодостатніх, стилізованих під вільну розповідь наратора – старого шляхтича Северина Соплиці, який презентований двома дискретними сюжетами, – перший пов'язаний із князем Каролом Радзивілом і його найближчим оточенням, а другий – із Барською конфедерацією і її учасниками. Кожна гавенда композиційно завершена, має відмінну назву і систему подій, та водночас вони об'єднані єдиною узагальнювальною проблемою – іманентної характеристики шляхти Речі Посполитої XVII–XVIII ст.

За намірами автора наратор, Северин Соплиця – типовий пересічний представник шляхти, який перебуває в самому центрі подій: спостерігає, коментує, хвалить або засуджує героїв, при тому представляє збірний образ шляхетської думки. Наратор у гавендах далекий від «економного» та «казуального» способу побудови розповіді, він має певне коло улюблених тем, які повторює кілька разів, часто їх обриває на половині лише для того, щоб потім до них повернутися [8, с. 107]. У кожному оповіданні автор вільно змішує факти попередніх років, а до того ще й упроваджує численні відступи, тому описувані події, постаті щоразу набувають іншої часової перспективи.

Уточнимо, мотив дороги у тексті «Спогадів...» є не стрижневим, але багатофункціональним концептом його організації завдяки наративному багатоголосцю твору, в якому дорога виступає і як тло певної події, і як інтенційне переміщення у просторі, і як націоцентричне осмислення простору. Місця, в яких відбуваються описані в гавендах події, пов'язані зі шляхетським середовищем. Це шляхетський двір середнього статку, в якому людина народжується й утаємничується в традиції родини; це магнатський замок, у якому шляхтичі шукають покровительства й матеріальної допомоги; це єзуїтська школа, яка виховує майбутні покоління; місцева палестра – місце професійної кар'єри багатьох шляхтичів і, звичайно, сеймик. Але серед усіх місць на перший план виступають костьол та поле битви – як найбільш відповідні для шляхтича.

¹ Парнава – місто в Південній Естонії на узбережжі Балтійського моря, столиця провінції Пярну. В 1598–1660 рр. входило до складу Речі Посполитої.

² З пол. *czešnik* – чашник, підчаший, виночерпій – почесний придворний чин.

Концепт дороги у «Спогадах...» має багатозначну й різнопланову структуру: від образу до фонового явища, від мотиву до сенсу. Дорожній мотив у «Спогадах...» реалізується через мнемотичний процес ретроспективного згадування, іншими словами – подорожі наратора не в географічних вимірах, а в часових. Ідеться не про звичайні мимовільні спогади, а про особливий вид пригадування, який можна розглядати як елемент самоконституювання – для Соплиці історія є шляхом втечі (ескапізм) від не зрозумілого йому сучасного світу. Розвивається романтичний мотив утечі наратора від дійсності. Якщо ж говорити про самого Г. Жевуського, для нього історія та міфи, пов'язані з постатями, слугують для виправдання та ідеалізації шляхти.

У «Спогадах...» автор зіставляє минуле, як щось світле та ідеальне, з теперішнім: «Хоча й старий я вже, проте не заздрю бідній нашій молоді <...> тому що ніколи вона не побачить того, що бачили ми» [9, с. 45] (гавенда «Люблінський трибунал»). Наратор, вісімдесятирічний чоловік, відтворює події (Барська конфедерація, поділ Речі Посполитої) та постаті (Кароль Радзивіл, Станіслав Понятовський, Станіслав Жевуський, Тадеуш Рейтан та ін.), вільно змішуючи факти попередніх років, часом уповільнюючи оповідь численними відступами: моралізаторськими промовами до нащадків (дидактичною промовою розпочинається кожна гавенда), художніми описами (опис зовнішності князя в гавенді «Князь Радзивіл, Пане Коханку», опис шляхетського двору – «Пан Огінський», романтичний опис українського степу, козака та козацьких традицій – «Запорізька Січ») або ж власними роздумами про сучасну ситуацію в країні (критика загарбницького розподілу земель («Запорізька Січ»), негативний вплив інших культур, зокрема французької («Пан Володкович»), проблема «куплених» шляхетських титулів («Сава»), занепад судового права як результат поділів («Пан Лещиць», «Старопольська палестра»). Оповідач виступає свідком і коментатором минулих подій, його розповіді викликані прагненням евокації минулого за допомогою живого слова [7, с. 89]. Соплиця змальовує слухачеві часи слави Речі Посполитої: головним об'єктом зацікавлення є станіславські часи – панування Станіслава Понятовського (1764–1795), але Северин домішує тут і попередні часи. У центрі спогадів – Барська конфедерація як привід для возвеличення і вихваляння польських шляхтичів.

Втеча може відбуватися також і суто в географічній площині. Одним із героїв Северинових розповідей є пан Лещиць, для якого дорога (в однойменній гавенді) є спасінням – за межами своєї країни він знаходить порятунок від смертної кари. Але, як істинний шляхтич, через кільканадцять років повертається, щоб повною мірою понести покарання, бо краще скласти голову на пласі, аніж бунтувати проти рідної країни [1, с. 61]: «хто відбув покарання, мав чисту совість перед Батьківщиною, поверталася до нього громадська повага й міг спокійно спати» [9, с. 96]. Дорога тут постає засобом фіктивної втечі від покарання, оскільки рятує лише від мук фізичних, але не духовних. До фіктивної втечі від дурної слави вдається інший герой – пан Білецький (в однойменній гавенді) – після прикрого випадку з дружиною воєводи: щоб уникнути сорому, він із родиною та маєтком змушений переїхати з Варшави до віддаленого Мсциславського воєводства, де ніхто не знав про його пригоди. Але через кілька років його таємниця розкривається й він змушений відмовитися від посади міського судді («Пан Білецький»).

У різних мікросюжетних перипетіях концепт набуває інтертекстуальних сенсів, серед яких – традиційний фольклорний мотив повернення додому, де дорога для Северина Соплиці, який перебував у дворічному сибірському засланні в розлуці з жінкою й дітьми, є омріяним шляхом до рідного обійстя (гавенда «Пан Ревенський»). Цей же фольклорний мотив дороги набуває інших сенсів з діаметрально протилежним підтекстом у сюжеті, коли князь Радзивіл Сирітка вирушає в паломництво до Святої Землі (гавенда «Люблінський трибунал»). Пересування серед апріорі ворожого оточення чужою стороною, як відомо, у всі часи було небезпечною справою. Якщо для Северина Соплиці шлях із Сибіру на батьківщину – радісна подорож, то подорож Сирітки – вкрай небезпечна: «Оскільки в країні, де панує поганське варварство, де повсюди морове повітря, куди не можна дістатись інакше, як минаючи гори, моря й пустелі, подорож є настільки небезпечною, то можна бути впевненим, що назад не повернешся» [9, с. 46]. Бінарна властивість дороги: омріяний шлях – небезпечне паломництво – це іманентні властивості мотиву, який покликаний у певних порівняно однакових ситуаціях (пересування з ворожого простору додому – з дому у невідомий/ворожий простір) посилювати проблему, в якій акцентувати увагу вже на властивостях художнього образу, у цьому разі Северина – Сирітки. Якщо для першого дорога є «спасінням», то для другого – «випробуванням», на що, власне, й звертає увагу автор, коли загострює сюжет про «заповіт» майна у разі загибелі у дорозі Радзивіла.

Повернення Сирітки додому з дальньої подорожі живим і неушкодженим є не стільки грою випадку, скільки поважливим ставленням до перебування у дорозі, на відміну від його товариша Ілініча, який загинув у власному маєтку під час полювання на ведмеда: «шукав смерті по всьому широкому світі, та не зайшов її; а вона пана Ілініча в його ж маєтку спіткала» [9, с. 47].

У «Спогадах...» визначальною у виборі та інтерпретації літературних образів залишається релігійна домінація, а тому паломництво тлумачиться насамперед як засіб очищення душі від гріхів. Чашник парнавський акцентує увагу на сотеріологічній проблематиці, на індивідуальній ролі людини у своєму спасінні, яке можна досягнути завдяки небезпечній мандрівці. Такий підхід до зображення peregrinacii є типово сарматським: важливий не лише намір подорожнього, а й результат – щасливе чи нещасливе закінчення подорожі. Останнє свідчило б про милість або ж немилість Божу відповідно («людина планує, а Господь Бог керує» [9, с. 47]).

Наслідуючи приклад князя Сирітки, в паломництво до святих місць збирається пан Білецький: такою жертвою хоче вимолити для себе прощення у Бога та людей, зняти клеймо сорому, яке заслужив, будучи посередником у залицянні короля Августа із заміжною жінкою (гавенда «Пан Білецький»). Наратор говорить про тривалий час приготувань до паломництва: «готувався кілька років і так багато назбирав грошей, що міг би за них ледь не стільки ж набути собі добра, скільки вже мав, а мав він його немало» [9, с. 13]. Дії Білецького можна було б сприйняти як звичайне зволікання, відтягування подорожі, якби не одна деталь. Коли священник звільняє шляхтича від його обіцянки перед Богом, замінивши її на пожертвування зібраних коштів для озброєння конфедератського війська, останній, віддавши свої збереження, вирушає на поле бою, де його було тричі поранено. Білецький повертається додому без відчуття приниження й провини, оскільки над ним уже здійснився суд Божий: «згрішив я ногою, ходячи, де не потрібно, рукою, бо носив листи злomu, губою, бо намовляв до недобрих справ: а чим згрішив, там доткнув мене Господь Бог, за що Йому хай буде слава» [9, с. 14]. Мотив дороги в гавендах нерозривно пов'язаний із мотивом повернення додому, який є певним підсумком пригоди.

Розуміння паломництва як панацеї, своєрідної індульгенції переважало в світогляді пересічного шляхтича. Так, Радзивіл Пане Коханку вибудовує в думках план помсти за свого товариша: спочатку вирушити до Вільна, щоб скарати на смерть кривдників Володковича, а потім поїхати у Рим просити відпущення гріхів у папи римського, обіцяючи йому паломництво до Святої землі (гавенда «Князь Радзивіл, Пане Коханку»).

Мотив дороги передбачає варіативність, що перегукується з фольклорним мотивом герой на роздоріжжі. Г. Жевуський, наслідуючи традиційний мотив, дає можливість вибору своїм героям, коли для досягнення мети кожен із них іде своєю дорогою. Так, коли у справах конфедерації Соплиця, Міхал Ратинський, Войцех Масальський і пан Мікоша їхали в Запорізьку Січ (гавенда «Запорізька Січ»), то у Львові домовляються розійтися і аж до Умані йти кожен своїм шляхом, щоб не викликати підозри. Трансформація мотиву дороги в модифікацію мотиву багатодоріжжя було наслідком впливів естетики фольклорного типу романтизму, де не могло бути нічого самодостатнього й закінченого, інакше кажучи, безваріантного. Тому мотив багатодоріжжя, незважаючи на обґрунтування та логічність рішення конфедератів, був лише варіантом «правильної» чи «неправильної» дороги. Дорога дійсно була небезпечною, і домовленість стала слухною, але мученицька смерть Масальського, якого схопили на дорозі вороги, є ілюстрацією й іншої властивості мотиву роздоріжжя/багатодоріжжя, де доля подорожнього була лише варіантом випадку, який містився у площині трансцендентального простору. Тут дорога виступає і як засіб комунікації: «для передачі повідомлення, котрі мали лише в усній формі переходити, бо не було можливості на записки» [9, с. 58]. У такому разі сам посильний, мандрівник, набуває функції листа, тому й не дивно, що його усілякими силами прагнуть перехопити й «прочитати». Масальський під тортурами не відкриває банді Бронницького таємної інформації, яку віз Ісламу Гірею, тому гине як справжній патріот.

Литовський князь Потоцький, щоб уберегти своє послання до князя Огінського перед московськими вояками, не покладається на сліпий випадок, а вираховує всі можливі варіанти розгортання подій із перехопленням інформації. Найкращий спосіб – замаскувати посильного під торговця сливами. Потоцький передбачає, що все одно обшуку уникнути не вдасться, тому в руки козакові дає листа із зовсім нешкідливим змістом. Саме послання було надійно заховане, його можна було прочитати, лише поголивши козацьку голову. Дорогою посильний кілька разів опинявся на роздоріжжі,

коли його обшукували «москалі», його доля залежала від випадку: або вороги здогадаються про таємний лист, або нічого не знайдуть («Пан Огінський»).

У гавендах рідко трапляються мотиви, пов'язані із засобами та особливостями пересування. Таку групу мотивів, яка виражає дромонічні прикмети, виділяє В. Єршов [3, с. 212]. Найчастіше вирушали в дорогу (далеку дорогу) на коні або на возі. Їхати каретою (критий віз для подорожей) могли дозволити собі лише знатні шляхтичі, про це розповідає Северин: «щоб ви знали, на той час карети були не дуже поширені й наша палестра, незважаючи на те, що складалася з громадянських дітей, добре так собі задовольнялася пересуванням возами, але якщо вже мені дали бичку, чому я та моя дружина мали б від неї відмовлятися?» [9, с. 23]; взимку ж пересувалися санями: «зустріли перші сані князеві процесії» [9, с. 23]. Наратор приділяє увагу зображенню процесій, які супроводжували князя Кароля Пане Коханку: «більше як у п'ятдесят коней ми вирушили» [9, с. 23], «приїхав князь у супроводі тридцяти карет» [9, с. 32], мотивуючи це дійство великою пошаною і любов'ю шляхти до князя. В. Єршов вважає, що «організація великого почту під час їзди дорогами <...> могла бути лише традицією збереження маєткового світу, резидентського всесвіту навіть під час пересування» [3, с. 212].

Використовуючи образ засобу пересування, автор вдається до метафоризації: Радзивіл «сів на воза, де була величезна бочка, наповнена вином. Він сів на бочку, а віз шляхта потягнула вулицями Новогрудка. Віз на кожному кроці зупинявся, і хто хотів кубок або кухоль підставляв, а князь затичку з бочки витягав і ораторствував, просячи шляхту..., не дати його, Радзивіла, на розтерзанні ворогам» [9, с. 37–38]. Образ такої «колісниці», запряженої розчуленою, п'яною шляхтою, є зловісним символом Речі Посполитої, яка впевнено котиться до свого кінця [1, с. 65]. Варто зазначити, що рефлексія над «експропрійованою цивілізацією» [11, с. 67] шляхетської Речі Посполитої стане панівною в усіх наступних творах письменника.

У гавенді «Пан Ревенський» наратор подає якісну характеристику дороги: «снігу було коням по пояс», «дорога була викопана, тому ми тягнулися шнурком один за одним» [9, с. 23], очевидно, для підкреслення жертвності шляхтичів, які, незважаючи на погодні умови, на засипані снігом шляхи, все ж таки вирушають у дорогу, щоб зустріти дорогого князя («Пан Ревенський»). Інших описів дороги у чашника парнавського не знаходимо, окрім поданого в «Запорізькій Січі» панорамного змалювання українського степу: «Ще два дні ми йшли степом, не видно було ані пагорбка, ані деревця, лише величезний простір, як безвітряне море. Траплялися нам де-не-де могили, в певній закономірній послідовності одна від одної (ось ці могили служать козакам і за сховок, і за спосіб орієнтування в дорозі під час зимових заметів). Часто проходили повз нас напівдикі стада, які пасуться під голим небом і влітку, і взимку» [9, с. 63], «вже не голий степ, але де-не-де траплялися гаї, а яри зеленіли вільхою та вербою» [9, с. 65].

Наратор творить свою візію романтичного українського степу: для нього це безмірний дикий простір із великою кількістю курганів та хрестів (символи скороминучості життя і смерті). Виїзд на Запорізьку Січ у справах Барської конфедерації набуває для подорожан пізнавального характеру: тут вони дізнаються про козацький устрій, їхні звичаї та традиційні дієства, такі як обрання нового гетьмана, покарання козаків, козацькі забави тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема текстуальної «мотивації» мотивів у літературній спадщині Г. Жевуського, незважаючи на її в певних ситуаціях сюжетотвірну роль, іманентну та контекстуальну значущість в організації естетичного функціонування тексту, малодосліджена, як власне і вся творчість видатного польського митця художнього слова з Чуднова. Мотив дороги у тексті «Спогадів...» є не стрижневим, але багатифункціональним концептом його організації завдяки наративному багатоголосцю твору. Центральними інваріантами мотиву дороги у «Спогадах...» є паломництво, роздоріжжя, втеча, повернення. Концептуальної ролі в організації художнього твору набуває романтичний мотив втечі Соплиці від дійсності у світ спогадів. Хронотопно спогади наратора сягають Речі Посполитої XVII–XVIII ст., мають на меті апологію шляхти. Наступні мотивні інваріанти дороги влітаються в художню канву спогадів і стосуються окремих сюжетів та героїв, іноді самого наратора, пов'язуються із мотивом гріха, морального падіння, совісті й відкуплення. Концептуальний мотив утечі від реальності перегукується із сюжетотвірним – втечі від покарання чи осуду. Паломництво у Г. Жевуського – це не одновекторна подорож, як у традиційній паломницькій прозі, воно завжди передбачає повернення (щасливе чи нещасливе). Такий підхід до зображення переїзду тлумачиться інтенційно: дорога до святих місць – шлях, який герої гавенд долають для

відкуплення гріхів, а дорога назад сприймається як своєрідна відповідь Бога. Фольклорний мотив – богатир на роздоріжжі – ґрунтується на імманентних наслідках вибору: правильного чи неправильного, від якого й залежатиме результат подорожі.

Джерела та література

1. Билютенко Е. Романтическая шляхетская гавенда в польской прозе XIX века / Е. Билютенко. – Гродно : ГрГУ, 2008. – 135 с.
2. Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності / В. Єршов. – Житомир : Полісся, 2008. – 624 с.
3. Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: еволюція, проблематика, поетика / В. Єршов. – Житомир : Полісся, 2010. – 451 с.
4. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
5. Поляки в Петербурге в первой половине XIX века / сост., предисл., подгот. текста воспоминаний О. Пржецлавского и коммент. А. Федуты. – М. : Новое лит. обозрение, 2010. – 912 с.
6. Руденко І. Літературно-критична творчість Міхала Грабовського в контексті польського романтизму : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Руденко І. – К., 2011. – 20 с.
7. Kardyni-Pelikanowa K. Wyznaczniki gatunkowe gawędy w „Pamiętnikach” Jana Chryzostoma / K. Kardyni-Pelikanowa // Sbornik pracy filozoficzne fakulty Brnenske univerzity. – 1985. – № 32. – S. 85–94.
8. Marecki P. „Tworiki” Marka Bieńczyka jako powieść gatunkowa / P. Marecki // Przestrzenie Teorii. – 2012. – № 18. – S. 101–133.
9. Rzewuski H. Pamiętki Soplicy / H. Rzewuski ; oprac. K. Duda-Kaptur. – Kraków : Wydawnictwo GREG, 2008. – 238 s.
10. Szweykowski Z. Powieści historyczne Henryka Rzewuskiego / Z. Szweykowski. – Warszawa, 1922. – 322 s.
11. Węgrzyn I. W świecie powieści Henryka Rzewuskiego / I. Węgrzyn. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012. – 386 s.

Кацемба Юлианна. Імплементация дромонических мотивов в «Воспоминаниях...» Г. Жевуского.

Проблема текстуальной «мотивации» мотивов в литературном наследии Г. Жевуского, несмотря на ее в определенных ситуациях сюжетообразующую роль, имманентную и контекстуальную значимость в организации эстетического функционирования текста, малоисследована, как собственно и все творчество выдающегося польского мастера художественного слова из Чуднова. Мотив дороги является в тексте «Воспоминаний...» не стержневым, но многофункциональным концептом его организации благодаря нарративному многоголосию произведения, в котором дорога выступает и как фон определенного события, и как интенционное перемещение в пространстве, и как националистическое осмысление пространства. Центральными инвариантами мотива дороги в «Воспоминаниях...» являются: паломничество, перепутье, побег, возвращение. Концептуальную роль в организации художественного произведения приобретает романтический мотив побега Соплицы от действительности в мир воспоминаний. Хронологически воспоминания нарратора касаются Речи Посполитой XVII–XVIII вв., имеют целью апологию шляхты. Следующие дромонические мотивы вплетаются в художественную канву воспоминаний и касаются отдельных сюжетов и героев, иногда самого нарратора, связаны с мотивом греха, морального падения, совести и откупления. Концептуальный мотив побега от реальности перекликается из сюжетообразующим – побега от наказания или осуждения. Паломничество в Г. Жевуского – это не одностороннее путешествие, как в традиционной паломнической прозе, оно всегда предусматривает возвращение (счастливое или несчастливое). Такой подход к изображению peregrination толкуется интенционально: дорога к святым местам – это путь, который герои гавенд преодолевают для откупления грехов, а обратная дорога воспринимается как своеобразный ответ Бога. Фольклорный мотив – герой на перепутье – основывается на имманентных последствиях выбора: правильного или неправильного, от которого и будет зависеть результат путешествия.

Ключевые слова: Генрих Жевуский, «Воспоминания ясновельможного пана Северина Соплицы, парнавского подчашего», романтизм, польская литература Правобережной Украины, мемуаристика, гавенда, дромонические мотивы.

Katsemba Yuliana. Implementation Reasons of Road in “Memories...” of H. Rzewuski. The problem of textual “motivation” of motives in the literary heritage of H. Rzewuski despite its plotmaking role, immanent and contextual significance in organization of aesthetic functioning of the text, less of researching like all the creations of famous Polish writer from Chudnov. The motif of a road is not major in the text of “Memories...”, but it has a lot of functions in the text organization because of narrative polyphony of the creation, in which a road is like a background of certain event, and like an intention motion in space, and like national comprehension of space. The central invariants

of the road motif are pilgrimage, crossroads, escape, return. The conceptual role in the organization of the work of art gains a romantic motif of Soplitsa escape from reality in the world of memories. In its chronotope the memories of a narrator relate Rzeczpospolita of XVII–XVIII centuries and have the aim of gentry apology. The following dromonic motives concern on particular characters and plots, sometimes the narrator, associated with the motif of sin, moral decline, conscience and atonement. The conceptual motif of the escape from the reality echoes of plotmaking ones – escape from punishment and conviction. Pilgrimage to H. Rzewuski is not a unidirectional journey like in the traditional pilgrims prose, but always includes the return (happy or unhappy). This approach to representation of peregrination is interpreted intentionally: the road to the holy places is the way that the gavend's characters overcome for atonement and the return road is represented like a God's answer. The folklore motif of a hero on a crossroads based on an immanent consequences of choice: right and wrong from which the result of travel will depend on.

Key words: Henryk Rzewuski, "The Memories of great gentry Severyn Soplitsa, a parnavsky partial", romanticism, polish literature of the right bank Ukraine, memoirs, a gavenda, dromonic motives.

Стаття надійшла до редколегії
27.03.2014 р.

УДК 821.161.1

Инна Киричѣк

Диалогизм как категория хронотопа в романе Евгения Гришковца «Рубашка»

В статье рассматривается специфика диалогизма как категории хронотопа в романе Евгения Гришковца «Рубашка». Раскрывается авторский подход к проблематике на основе классической концепции М. М. Бахтина. Хронотоп анализируется как репрезентация трёх универсалий: человека, времени и пространства, а диалогизм исследуется через призму авторского «потока сознания». Комплексное рассмотрение данных категорий интерпретирует психологизм романа в современной литературе. Сущность диалогизма романов Е. Гришковца усматривается в сопоставлении пространственно-временного континуума. Уделяется внимание сюжетной линии, которая становится местом пересечения нескольких хронотопов и отражает авторское видение проблематики. Делается вывод о том, что произведения Е. Гришковца воплощают фрагментируемый хронотоп, который не разрушает пространство и время, а основывается на субъективизме и авторском потоке сознания.

Ключевые слова: хронотоп, диалогизм, время, пространство, «поток сознания».

Постановка научной проблемы и её значение. Изучение сюжета и композиции литературного произведения, выделение основных тем и идей произведения непременно связано с элементами анализа хронотопа, который является репрезентацией трёх универсалий каждого прозаического произведения: человека, времени и пространства. Хронотоп – это ядро, которое держит в целостности все произведение и дает возможность исследовать взаимосвязь художественного романа с фактами реальной жизни. На хронотопном уровне текста можно проследить развертывание сюжета, формирование характеров героев, выявить авторскую модальность, эмотивный уровень, концепт произведения, поэтому анализ временно-пространственной организации отдельного романа приобретает особую актуальность.

Хронотоп может проявлять себя по-разному, но целесообразнее рассматривать хронотопный комплекс, потому что отдельные его составляющие – хронос и топос – теряют свой знаковый смысл, а в комплексе – это человек, цель и путь к собственной цели. Каждый элемент этого комплекса имеет свои особенности проявления, способы актуализации и функции, которые дают возможность условно-абстрактно выделить его и проанализировать.

Анализ исследований данной проблемы. В одном из положений своей теории М. М. Бахтин утверждал, что диалогизм проявляется не только в диалогах персонажей, но и проникает во все структуры произведения: «Действительно, существенная диалогичность... вовсе не исчерпывается теми внешними, композиционно выраженными диалогами, которые ведут герои. Полифонический роман весь сплошь диалогичен. Между всеми элементами романной структуры существуют